

Спеціалізований рецензований науково-практичний журнал для педіатрів та сімейних лікарів

Здоров'я®

ДИТИНИ

Том 15, № 2, 2020

ISSN 2224-0551 (print), ISSN 2307-1168 (online)

ПОДПИСНОЙ ИНДЕКС
95264
www.mif-ua.com

ЗАСЛАВСКИЙ
Издательский дом

Том 15, № 2, 2020

ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ

АВВІ

ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України»
Донецький національний медичний університет

Здоров'я дитини
Здоровье ребенка
Child's Health
Zdorov'e rebenka

Спеціалізований рецензований науково-практичний журнал
Заснований в липні 2006 року
Періодичність виходу: 8 разів на рік

Том 15, № 2, 2020

Включений в наукометричні і спеціалізовані бази даних НБУ ім. В.І. Вернадського, «Україніка наукова», «Наукова періодика України», JIC index, Ulrichsweb Global Serials Directory, CrossRef, WorldCat, Google Scholar, Science Index, «КіберЛенінка», ICMJE, SHERPA/RoMEO, NLM-catalog, NLM-Locator Plus, OpenAIRE, BASE, ROAD, DOAJ, Index Copernicus, EBSCO

mif.ua.com

journals.urau.ua

Зміст

Клінічна педіатрія

- Абатуров О.Є., Нікуліна А.О., Петренко Л.Л., Єнговатова В.А., Турова С.В., Макогон І.М.
Прогнозування неконтрольованого перебігу автоімунного цукрового діабету 1-го типу в дітей..... 6
- Ільченко С.І., Фіалковська А.О., Скрябіна К.В.
Аналіз структури та антибіотикорезистентності етіологічно значущих патогенів хронічної інфекції нижніх дихальних шляхів у дітей із муковісцидозом, які мешкають у м. Дніпрі 16
- Сорокман Т.В., Попелюк Н.О.
Рівень цинку й особливості перебігу atopічного дерматиту в дітей..... 25
- Няньковський С.Л., Няньковська О.С., Яцула М.С., Городиловська М.І., Томків Я.В., Вівчарівська Г.З., Шайдич В.Д., Горайська О.М., Заставна Л.В., Томків З.В.
Особливості застосування пробіотиків при антибіотикоасоційованій діареї в дітей..... 33
- Марциняк С.М., Страфун С.С., Кінча-Поліщук Т.А.
Лікування порушень кісткового обміну у хворих на вітамін-D-резистентний рахіт 40
- Букулова Н.Ю.
Фактори ризику виразкового коліту в дітей... 47

На допомогу педіатру

- Абатуров О.Є., Агафонова О.О., Харшман В.П., Токарева Н.М.
Новітні технології у веденні дітей раннього віку 53
- Хайтович М.В.
Несприятливі побічні реакції на лікарські засоби: напрями запобігання в дітей 61
- Муквіч О.М., Омельченко Л.І., Бельська О.А., Дудка І.В., Людвік Т.А., Мацкевич А.М.
Складні питання ранньої діагностики системного червоного вовчачка у дітей 66

Неонатологія

- Горячко А.Н., Сукало А.В.
Експрес-метод для определения вероятности развития врожденной пневмонии у доношенных новорожденных... 74

Contents

Clinical Pediatrics

- A.E. Abatur, A.A. Nikulina, L.L. Petrenko, V.A. Yehovato, S.V. Turova, I.M. Makogon
Prediction of the uncontrolled course of autoimmune type 1 diabetes in children 6
- S.I. Ilchenko, A.O. Fialkovska, K.V. Skriabina
Analysis of the structure and antibiotic resistance of etiologically significant pathogens of chronic lower respiratory tract infection in children with cystic fibrosis living in Dnipro 16
- T.V. Sorokman, N.O. Popelyuk
Zinc levels and features of atopic dermatitis in children 25
- S.L. Nyankovskyy, O.S. Nyankovska, M.S. Yatsula, M.I. Horodylovska, Ya.V. Tomkiv, H.Z. Vivcharivska, V.D. Shaidych, O.M. Horayska, L.V. Zastavna, Z.V. Tomkiv
Features of the use of probiotics for antibiotic-associated diarrhea in children 33
- S.M. Martsyniak, S.S. Strafun, T.A. Kincha-Polishchuk
Treatment of bone metabolic disorders in patients with vitamin D-resistant rickets 40
- N.Yu. Bukulova
Risk factors for ulcerative colitis in children 47

To Help the Pediatrician

- O.E. Abatur, O.O. Agafonova, V.P. Harshman, N.M. Tokarieva
Newest technologies in the management of young children..... 53
- M.V. Khaitovych
Adverse drug reactions: directions for prevention in children 61
- O.M. Mukvich, L.I. Omelchenko, O.A. Belska, I.V. Dudka, T.A. Ludvik, A.M. Matskevich
Complex issues of early diagnosis of systemic lupus erythematosus in children 66

Neonatology

- A.N. Harachka, A.V. Sukalo
Express method for determining the probability of developing congenital pneumonia in full-term newborns 74

Інфекції в дітей**Infections in Children**

<i>Бурбела Е.І., Боярчук О.Р., Волянська Л.А.</i> Ентеровірусна інфекція в амбулаторній педіатричній практиці	81
---	----

<i>E.I. Burbela, O.R. Boyarchuk, L.A. Volyanska</i> Enterovirus infection in outpatient pediatric practice	81
--	----

Огляд літератури**Review of Literature**

<i>Абатуров А.Е., Агафонова Е.А., Кривуша Е.Л., Никulina А.А.</i> Патогенез COVID-19	87
---	----

<i>A.E. Abaturon, E.A. Agafonova, E.L. Krivusha, A.A. Nikulina</i> Pathogenesis of COVID-19	87
--	----

<i>Абатуров А.Е.</i> Медикаментозное управление диспергированием биопленки за счет регуляции активности бактериального циклического дигуанозинмонофосфата (часть 2)	99
--	----

<i>A.E. Abaturon</i> Drug control of biofilm dispersion due to regulation of the activity of bacterial cyclic guanosine monophosphate (part 2)	99
---	----

Вимоги до оформлення статей	109
--	-----

Guidelines for submitting articles	109
---	-----

Аналіз структури та антибіотикорезистентності етіологічно значущих патогенів хронічної інфекції нижніх дихальних шляхів у дітей із муковісцидозом, які мешкають у м. Дніпрі

Резюме. *Актуальність.* Хронічне інфекційне запалення нижніх дихальних шляхів, що формується на основі генетичного дефекту вже в перші роки життя, є ключовим фактором у хворих на муковісцидоз (МВ) та визначає прогноз захворювання. Спектр мікроорганізмів, що ідентифікуються з нижніх дихальних шляхів, є досить специфічним для МВ, але існують динамічні зміни, регіональні відмінності за фенотипами та чутливістю до антибіотиків. **Мета дослідження** — моніторинг результатів мікробіологічного дослідження мокротиння дітей м. Дніпра, хворих на МВ, для визначення особливостей місцевого профілю збудників, їх чутливості до антибіотиків і змін спектра за період із 2008 по 2019 рік. **Матеріали та методи.** Обстежені 37 дітей із МВ віком від 1 до 18 років. Усім хворим на МВ було проведено мікробіологічне дослідження мокротиння з визначенням видової належності виділених штамів бактерій і чутливості до антибіотиків. Також проаналізовано 1257 результатів мікробіологічного дослідження мокротиння хворих на МВ — мешканців Дніпропетровської області за 2008–2018 роки. **Результати.** Виявлено, що за останні 10 років у структурі етіологічно значущих патогенів хронічної інфекції нижніх дихальних шляхів у дітей із муковісцидозом спостерігається поступове збільшення частки *Staphylococcus aureus* та *Pseudomonas aeruginosa* при зменшенні поширеності *Haemophilus influenzae*. Серед грибів частіше висівають *Candida albicans* та *Aspergillus fumigatus*. Установлено, що більшість виділених штамів *Staphylococcus aureus* були резистентними до дії незахищених амінопеніцилінів, карбоксипеніцилінів, цефалоспоринів I та II генерацій. Мукоїдні штами *Pseudomonas aeruginosa* характеризувалися досить високим рівнем антибіотикорезистентності до захищених цефалоспоринів III та IV генерацій, фторхінолонів. **Висновки.** За період спостереження з 2008 по 2019 рік видовий склад мікробіоти дихальних шляхів у дітей із муковісцидозом у м. Дніпрі не змінився, проте істотно змінилося співвідношення мікроорганізмів, що висівають. *Staphylococcus aureus* та *Pseudomonas aeruginosa* залишаються провідними патогенами інфекцій нижніх дихальних шляхів у хворих на МВ, однак відмічається зростання резистентності вказаних патогенів до сучасних антибактеріальних препаратів. Визначення рівня резистентності мікроорганізмів у конкретного хворого сприяє адекватному підбору антибактеріальних препаратів для лікування загострень хронічної бронхолегеневої інфекції відповідно до розроблених протоколів лікування і перешкоджає селекції стійких штамів мікроорганізмів.

Ключові слова: антибіотикорезистентність; муковісцидоз; мікробіота нижніх дихальних шляхів

Вступ

Муковісцидоз (МВ) залишається одним із найтяжчих спадкових хронічних поліорганних захворювань. В Україні дотепер існує проблема несвоечасної діагностики МВ, що призводить до більш тяжкого перебігу захворювання, значного зниження якості й

тривалості життя [1, 2]. Хронічне інфекційне запалення нижніх дихальних шляхів, що формується на основі генетичного дефекту вже в перші роки життя, є ключовим фактором у хворих на МВ та визначає прогноз захворювання [3]. Спектр мікроорганізмів, що ідентифікуються з нижніх дихальних шляхів, є досить

специфічним для МВ, але існують динамічні зміни, регіональні відмінності за фенотипами та чутливістю до антибіотиків [4]. Як правило, дихальні шляхи дитини з МВ у ранньому віці інфікуються *Staphylococcus aureus*, а потім приєднується *Pseudomonas aeruginosa* [5–7]. У пацієнтів віком до 9 років із мокротиння також можуть виділятися *Haemophilus influenzae* і *Streptococcus pneumoniae*, рідше — представники родини *Enterobacteriaceae* [8].

Розвиток хронічної синьогнійної інфекції нижніх дихальних шляхів зазвичай супроводжується наростанням респіраторної симптоматики і прогресивним погіршенням функції легень [9]. Найбільш несприятливо перебігає синьогнійна інфекція, обумовлена мукоїдними штамами з продукцією альгінат-екзомукополісахаридів, що є фактором вірулентності цих бактерій. Мікроколонії *Pseudomonas aeruginosa*, вкриті альгінатом, стають тяжкодоступними для дії антибіотиків, що значно ускладнює лікування і погіршує прогноз захворювання [10, 11]. Гриби роду *Candida* і *Aspergillus fumigatus* виділяються у хворих на МВ у більш дорослому віці, особливо в тих, хто піддавався багаторазовому лікуванню антибактеріальними препаратами [12].

Останнім часом однією з головних причин, що призводить до летального результату, є наявність *Burkholderia cepacia* в бронхіальному секреті хворих на МВ [12]. Цей збудник здатний викликати так званий *cepacia*-синдром — некротизуючу пневмонію з септицемією. Інфікування хворих на муковісцидоз бактеріями комплексу *Burkholderia cepacia* становить особливу небезпеку, оскільки даний мікроорганізм має природну стійкість до широкого спектра антимікробних препаратів і швидко набуває резистентності до нових антибіотиків. Такі властивості ускладнюють проведення ерадикації *Burkholderia cepacia* під час лікування, сприяють тривалій персистенції збудника, призводячи до швидкого переходу гострої інфекції нижніх дихальних шляхів у хронічну і до значних порушень функцій легень [13]. За даними Європейського реєстру муковісцидозу 2017 року, частка хворих, які інфіковані *Burkholderia cepacia*, в Україні становила 4,24 %, Росії — 6,07 %, Франції — 1,25 %, Нідерландах — 1,84 %, Італії — 2,25 %, Швейцарії — 2,74 %, Великобританії — 3,49 %, Сербії — 12,21 % [14].

Stenotrophomonas maltophilia виявляється в мокротинні пацієнтів із МВ приблизно з тією ж частотою, що і *Burkholderia cepacia*. Даний мікроорганізм має виражену природну резистентність до багатьох класів антимікробних препаратів за рахунок продукції ним β -лактамаз L-1 і L-2. Тому лікування інфекції, спричиненої даним мікроорганізмом, становить особливу проблему для лікарів [8].

Особливостями хронічної інфекції легень у хворих на МВ є те, що дана інфекція у 2/3 випадків викликається не монокультурою, а асоціацією мікроорганізмів [15]. Причому в період загострення хронічного бронхіту ці асоціації представлені не двома, а трьома і більше видами мікроорганізмів. Частіше зустрічається асоціація *Staphylococcus aureus* і *Pseudomonas aeruginosa*, а також *Pseudomonas aeruginosa* і *Burkholderia cepacia* [16].

Приблизно у 20 % випадків у складі мікробних асоціацій виділяють одночасно *Pseudomonas aeruginosa* мукоїдний і немуюкоїдний фенотипи [4, 10].

Антибактеріальна терапія є обов'язковою складовою в комплексному лікуванні хворих на МВ [17]. Основною сучасною проблемою є швидкі темпи розвитку антибіотикорезистентності мікроорганізмів, тому ефективна терапія інфекції дихальних шляхів у хворих на МВ неможлива без проведення мікробіологічного моніторингу мокротиння або орофарингеального аспірату з визначенням чутливості і резистентності патогенів до антибактеріальних препаратів у кожного хворого.

Отже, проведення сучасного моніторингу структури патогенів дихальних шляхів і їх антибіотикорезистентності в дітей із МВ є актуальним і має велике практичне значення. Важливим є визначення місцевих (на рівні окремих клінік) та регіональних особливостей з урахуванням вірогідності їх відмінностей.

Мета дослідження — моніторинг результатів мікробіологічного дослідження мокротиння дітей м. Дніпра, хворих на МВ, для визначення особливостей місцевого профілю збудників, їх чутливості до антибіотиків і змін спектра за період із 2008 по 2019 рік.

Матеріали та методи

Для досягнення поставленої мети було проведено комплексне обстеження 37 дітей із МВ віком від 1 до 18 років (середній вік — $13,0 \pm 4,1$ року), які перебували на лікуванні в міському дитячому пульмонологічному центрі м. Дніпра у 2019 році. Також проаналізовані 1257 результатів мікробіологічного дослідження мокротиння хворих на МВ — мешканців Дніпропетровської області за 2008–2018 роки (архівні матеріали).

Верифікацію діагнозу МВ проводили на підставі його діагностичних критеріїв згідно з «Уніфікованим клінічним протоколом первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги. Муковісцидоз» (Наказ МОЗ України № 723 від 15.07.2016 р.). Усім хворим на МВ було проведено мікробіологічне дослідження мокротиння з визначенням видової належності виділених штамів бактерій і чутливості до антибіотиків. Клінічні зразки доставляли в лабораторію протягом 1 години після забору матеріалу й засівали на живильні середовища, що виготовлені в заводських умовах: кров'яний агар колумбійський та селективний шоколадний агар (BioMérieux, Франція). Визначення видів і чутливості до антибіотиків грамположитивних і грамнегативних бактерій проводилося на бактеріологічному аналізаторі VITEK 2 Compact (BioMérieux, Франція) із використанням програмного забезпечення AES: Global CLSI-based + Phenotypic. На користь етіологічної значущості виділеного мікроорганізму свідчила наявність III (понад 10^4 КУО/мл) або IV ступеня росту (10^5 КУО/мл). Чутливість до антибіотиків враховувалася відповідно до таблиць SLSI та EUCAST (2017) [15]. Антибіотики були обрані відповідно до рекомендацій для лікування захворювань, що викликані грамположитивними і грамнегативними бактеріями [17].

Результати

Аналіз клінічних даних показав, що 16 (43,2 %) хворих на МВ мали тяжкий перебіг захворювання, інші — середньотяжкий. Усі хворі з групи обстеження мали клініко-рентгенологічні ознаки хронічного бронхіту.

Найбільш поширеною мутацією гена МВ була F508 del — 40,5 % (15 дітей), при цьому в 6 хворих вона була в гомозиготному стані, у 9 пацієнтів — у компаундному стані з іншими мутаціями.

Аналіз структури клінічно значущої мікрофлори нижніх дихальних шляхів у хворих на МВ показав, що останнім часом домінує *Staphylococcus aureus* та *Pseudomonas aeruginosa* (рис. 1).

Staphylococcus aureus зайняв першу позицію серед мікроорганізмів, що виділяються з мокротиння й орофарингеального аспірату (81,3 % серед всіх штамів). Слід відмітити, що як монокультура *Staphylococcus aureus* зустрічався лише в одного хворого. У 12,5 % хворих *Staphylococcus aureus* виділявся з *Klebsiella pneumoniae*, у 6,3 % — з *Acinetobacter baumannii*.

Другу за значимістю позицію серед збудників бронхолегеневого запалення зайняли неферментуючі грамнегативні мікроорганізми, частіше — *Pseudomonas*

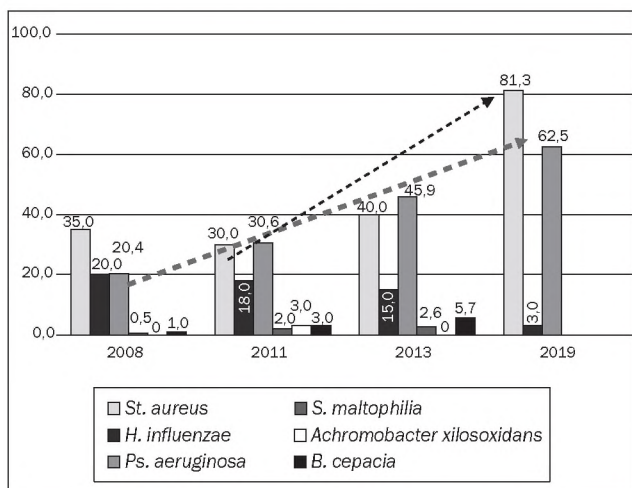
aeruginosa (62,5 %). При цьому немукотні штами було виділено в 37,5 % хворих, мукоїдні штами — у 25,0 % хворих. У половини хворих було виявлено мікстинфікування дихальних шляхів *Pseudomonas aeruginosa* в поєднанні зі *Staphylococcus aureus*. У поодиноких випадках були виділені штами *Haemophilus influenzae* та *Enterococcus faecium* (6,3 %).

Крім того, у 43,8 % пацієнтів установлена наявність грибово-бактеріальної асоціації. Серед грибів частіше висівали *Candida albicans* (у 57,1 % випадків), у 28,6 % хворих була ідентифікована *Aspergillus fumigatus*.

Аналіз динаміки спектра провідної мікрофлори нижніх дихальних шляхів хворих на МВ (рис. 1) показав, що, починаючи з 2008 року, спостерігається поступове збільшення частки *Staphylococcus aureus* (з 30,0 до 81,3 %) та *Pseudomonas aeruginosa* (з 20,4 до 62,5 %) при зменшенні поширеності *Haemophilus influenzae* (з 20,0 до 3,0 %). Це може бути пов'язано з впровадженням активної вакцинації дітей, у тому числі хворих на МВ, проти *Haemophilus influenzae*, зі збільшенням терміну життя хворих, тривалості хронічного бронхолегеневого запалення та можливості ерадикації деяких патогенів за допомогою сучасної і своєчасної антибактеріальної терапії.

Burkholderia cepacia дуже рідко зустрічається в структурі виділеної мікрофлори. За результатами нашого моніторингу, у 2011 та 2013 роках були виявлені поодинокі випадки інфікування дітей даним патогеном. Хронічна інфекція респіраторного тракту, зумовлена *Burkholderia cepacia*, стала причиною загибелі двох хворих на МВ дітей 15 і 16 років із тяжким ураженням легень у 2014 та 2016 роках.

У рамках річного (2018–2019 рр.) бактеріологічного моніторингу проводили аналіз чутливості до антибіотиків пріоритетних патогенів, виділених із нижніх дихальних шляхів дітей із МВ. При аналізі антибіограмам установлено, що більшість виділених штамів *Staphylococcus aureus* були резистентними до дії незахищених амінопеніцилінів (69,2 ± 12,8 %), карбоксипеніцилінів (69,2 ± 12,8 %), цефалоспоринів I та II генерацій (69,2 ± 12,8 % та 76,9 ± 11,7 % відповідно) (табл. 1). Найбільш ефективними антибіотиками *in vitro* виявилися аміноглікозиди, цефалоспоринони IV генерації та

Рисунок 1. Динаміка спектра провідної мікрофлори нижніх дихальних шляхів у хворих на МВ, %

Таблиця 1. Чутливість та резистентність *Staphylococcus aureus* до антибіотиків у дітей з МВ, %

Групи препаратів	Чутливість	Резистентність
Незахищені амінопеніциліни	15,4 ± 10,0	69,2 ± 12,8
Захищені амінопеніциліни	15,4 ± 10,0	7,7 ± 7,4
Карбоксипеніциліни	7,7 ± 7,4	69,2 ± 12,8
Цефалоспоринони I генерації	7,7 ± 7,4	69,2 ± 12,8
Цефалоспоринони II генерації	7,7 ± 7,4	76,9 ± 11,7
Цефалоспоринони IV генерації	69,2 ± 12,8	0
Макроліди	46,2 ± 13,8	38,5 ± 13,5
Карбапенеми	38,5 ± 13,5	0
Аміноглікозиди	76,9 ± 11,7	7,7 ± 7,4
Фторхінолони	84,6 ± 10,0	0

фторхінолони. Частка метицилінрезистентних штамів *Staphylococcus aureus* (MRSA) становила $7,7 \pm 7,4$ %.

При порівняльному аналізі показників чутливості та резистентності немукоеїдних та мукоїдних штамів *Pseudomonas aeruginosa* встановлено, що останні характеризуються досить високим рівнем антибіотикорезистентності до захищених цефалоспоринов III генерації ($75,0 \pm 21,7$ % проти $16,7 \pm 15,2$ %, $p < 0,05$), цефалоспоринов IV генерації ($75,0 \pm 21,7$ % проти $16,7 \pm 15,2$ %, $p < 0,05$) та фторхінолонів ($75,0 \pm 21,7$ % проти $16,7 \pm 15,2$ %, $p < 0,05$) (рис. 3). Найбільш ефективними антибіотиками *in vitro* виявилися аміноглікозиди, до яких були чутливі всі виділені мукоїдні та $83,3 \pm 15,2$ % із немукоеїдних штамів *Pseudomonas aeruginosa*.

Аналіз чутливості *Haemophilus influenzae* до антибіотиків показав, що найбільш чутливим збудник виявився до макролідів, цефалоспоринов III та IV генерацій, фторхінолонів. Привертає увагу 100% антибіотикорезистентність *Haemophilus influenzae* до амінопеніцилінів та карбоксибензілінів. Чутливість виділених штамів грибів роду *Candida* та *Aspergillus fumigatus* досліджували відносно трьох антимікотичних засобів: ністатину, кетоконазолу, флуконазолу (рис. 3).

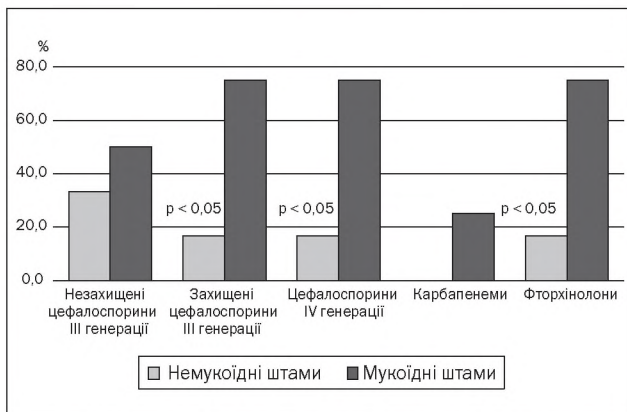
Результати дослідження показали, що *Candida albicans* порівняно з *Aspergillus fumigatus* характеризувалася досить високим рівнем чутливості *in vitro* щодо кетоконазолу ($80,0 \pm 17,9$ % проти 0 %, $p < 0,05$) та ністатину ($60,0 \pm 21,9$ % проти 0 %, $p < 0,05$). У той же час встановлено, що гриби роду *Aspergillus fumigatus* мали високий рівень резистентності до вказаних вище препаратів. Слід відмітити, що висока ефективність ністатину щодо грибів роду *Candida*, ймовірно, пов'язана з феноменом відновлення чутливості до цього антимікотичного засобу після припинення широкого його застосування за останні 10 років. Крім того, $80,0 \pm 17,9$ % штамів *Candida albicans* та $50,0 \pm 35,4$ % грибів роду *Aspergillus fumigatus* були чутливими до флуконазолу.

Обговорення

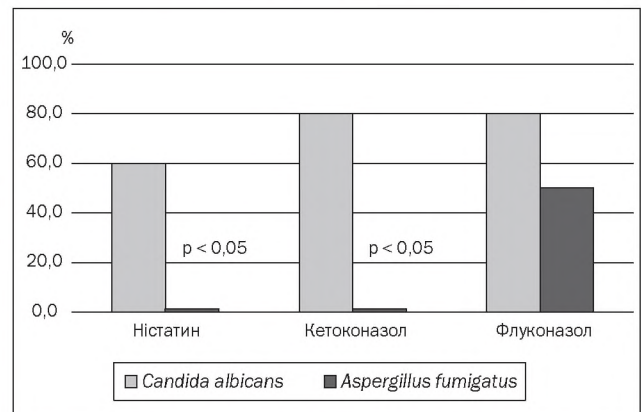
Таким чином, аналіз динаміки спектра мікробіоти нижніх дихальних шляхів хворих на МВ в м. Дніпрі показав, що за період спостереження з 2008 по 2019 рік видовий склад її не змінився, проте істотно змі-

нилося співвідношення етіологічно значущих мікроорганізмів. При цьому звертає на себе увагу суттєве збільшення частки дітей, які інфіковані *Staphylococcus aureus* та *Pseudomonas aeruginosa*, що відповідає загальній динаміці по Україні за даними Європейського реєстру муковісцидозу. У світі ж простежується тенденція до зниження інфікованості *Pseudomonas aeruginosa* серед хворих на МВ. Так, у США частка інфікованих *Pseudomonas aeruginosa* серед хворих дітей за останні 20 років (із 1998 до 2018 р.) знизилася із 46,2 до 26,2 %, проте частка інфікованих *Staphylococcus aureus* зросла з 47,4 до 70,0 % [18]. У Канаді частка інфікованих хворих *Pseudomonas aeruginosa* за останні 20 років знизилася з 46,0 до 39,0 % [19]. Такі зміни в популяції хворих, які інфіковані *Pseudomonas aeruginosa*, у зарубіжних країнах пояснюються ранньою діагностикою МВ, агресивною ерадикацією *Pseudomonas aeruginosa* при її первинному висіві, створенням системи суворого епідеміологічного контролю і впровадженням заходів профілактики перехресного інфікування. На нашу думку, зростання поширеності *Pseudomonas aeruginosa* серед українських дітей пов'язане з декількома значущими причинами. По-перше, існують проблеми пізньої діагностики захворювання через недосконалість або взагалі відсутність скринінгу (неонатального як із визначенням імунореактивного трипсину, так і з проведенням потових тестів у подальшому), низьку доступність для населення молекулярно-генетичних досліджень. По-друге, відмічаються відсутність регіональних центрів муковісцидозу, низька якість мікробіологічних досліджень та недостатнє фінансування медикаментозного лікування, зокрема тривалої сучасної антибактеріальної терапії. По-третє, спостерігаються ігнорування та недотримання настанов щодо активних профілактичних дій із розвитку хронічної синьогнійної інфекції на місцевому рівні (превалювання «вичікувальної терапевтичної тактики»).

Останнім часом у Дніпропетровській області не зареєстровано жодного випадку інфікування хворих *Burkholderia cepacia* та *Stenotrophomonas maltophilia*, що не відповідає дійсності. В Україні відсоток інфікованих *Burkholderia cepacia* становить 4,0 % серед дорослих та 4,3 % серед дітей, *Stenotrophomonas maltophilia* — 4,0

Рисунок 2. Резистентність мукоїдних та немукоеїдних штамів *Pseudomonas aeruginosa* до антибіотиків у дітей із МВ, %

Рисунок 3. Чутливість *Candida albicans* та *Aspergillus fumigatus* до антимікотичних засобів у дітей із МВ, %

та 5,0 % відповідно [14]. Можливою причиною цього факту є складнощі ідентифікації даних збудників у місцевих мікробіологічних лабораторіях. Точна ідентифікація неферментуючих грамнегативних бактерій, що виділені від хворих на МВ, є надскладним завданням. Дуже часто нетипові за фенотиповими властивостями мікроорганізми помилково можуть діагностуватися як інші види мікроорганізмів [12].

Антибіотикорезистентність мікроорганізмів — це певна плата за збільшення тривалості життя пацієнтів із МВ. Останніми десятиліттями серед пацієнтів із МВ збільшується частка мультирезистентних мікроорганізмів, що відображається в міжнародних реєстрах: найвища поширеність *MRSA* спостерігається в осіб віком від 10 до 30 років, у реєстрі США повідомляється також про наявність мультирезистентної *Pseudomonas aeruginosa* [18].

Як показало наше дослідження, більшість виділених штамів *Staphylococcus aureus* із нижніх дихальних шляхів були резистентними до дії незахищених амінопеніцилінів, карбоксипеніцилінів, цефалоспоринів I та II генерацій. Частка *MRSA*, виділених у хворих на МВ, становила 7,7 %. *Haemophilus influenzae* мала антибіотикорезистентність до амінопеніцилінів та карбоксипеніцилінів. Мукоїдні штами *Pseudomonas aeruginosa* характеризувалися досить високим рівнем антибіотикорезистентності до захищених цефалоспоринів III та IV генерацій, фторхінолонів. Резистентність *Pseudomonas aeruginosa* до цефалоспоринів пов'язана з продукцією β-лактамаз розширеного спектра з надлишковою експресією цефалоспориноаз I/або класу А, В і D β-лактамаз (Абатуров О.Є. та співавт., 2017; Степанський Д.О. та співавт., 2019). Резистентність *Pseudomonas aeruginosa* до фторхінолонів пов'язана зі зміною властивостей мішеней ДНК-гірази, топоізомерази IV і зниженням чутливості цих ферментів до фторхінолонів. Інша причина розвитку резистентності до фторхінолонів — порушення проникливості зовнішньої клітинної мембрани. Порушення транспорту через поринові канали або порушення проникливості ліпополісахаридного шару перешкоджають проникненню фторхінолонів у клітину [10, 20, 22]. Найбільш ефективними антибіотиками проти мукоїдних та немуючих штамів *Pseudomonas aeruginosa* виявилися сучасні аміноглікозиди. Відносно *Candida albicans* найбільшу ефективність *in vitro* виявили кетоконазол та флуконазол.

Висновки

1. За період спостереження з 2008 по 2019 р. видовий склад мікробіоти дихальних шляхів у дітей із муковісцидозом у м. Дніпрі не змінився, проте істотно змінилося співвідношення мікроорганізмів, що висівають. *Staphylococcus aureus* та *Pseudomonas aeruginosa* залишаються провідними патогенами інфекцій нижніх дихальних шляхів у хворих на МВ, однак відмічається зростання резистентності вказаних патогенів до сучасних антибактеріальних препаратів.

2. Більшість виділених штамів *Staphylococcus aureus* мають високу резистентність до дії незахищених амі-

нопеніцилінів, карбоксипеніцилінів, цефалоспоринів I та II генерацій. Найбільш ефективними антибіотиками щодо *Staphylococcus aureus* є цефалоспориноли IV генерації, аміноглікозиди та фторхінолони.

3. Мукоїдні штами *Pseudomonas aeruginosa* характеризуються досить високим рівнем антибіотикорезистентності майже до всіх груп антибактеріальних препаратів. Найбільш ефективними антибіотиками *in vitro* виявилися сучасні аміноглікозиди.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів та власної фінансової зацікавленості при підготовці даної статті.

Список літератури

1. Лыченко С.І., Іванусь С.Г. Сучасні проблеми діагностики та особливості клінічного перебігу муковісцидозу у хворих дітей міста Дніпропетровська. Молодий вчений. 2014. № 6(09). С. 148-152.
2. Лыченко С.І. Клініко-мікробіологічні особливості перебігу муковісцидозу у дітей великого промислового міста. Патологія. 2014. № 3(32). С. 73-77.
3. Поликарпова С.В., Кондратьева Е.И., Шабалова Л.А. и др. Микрофлора дыхательных путей у больных муковисцидозом и чувствительность к антибиотикам. Медицинский совет. 2016. № 15. С. 84-89. DOI: 10.21518/2079-701X-2016-15-84-89.
4. Клинические рекомендации (проект). Кистозный фиброз (муковисцидоз): микробиологическая диагностика хронической респираторной инфекции. 2018. 141 с. URL: <http://www.antibiotic.ru/minzdrav/files/docs/clrec-cystic-fibrosis-2018-project.pdf>
5. Surette M.G. The cystic fibrosis lung microbiome. Ann. Am. Thorac. Soc. 2014, Jan 11. Suppl 1. P. 61-5. DOI: 10.1513/AnnalsATS.201306-159MG.
6. Frayman K.B., Armstrong D.S., Carzino R. et al. The lower airway microbiota in early cystic fibrosis lung disease: a longitudinal analysis. Thorax. 2017. 72(12). P. 1104-1112. DOI: 10.1136/thoraxjnl-2016-209279.
7. Sarath C. Ranganathan, Graham L. Hall, Peter D. Sly, Stephen M. Stick. Early Lung Disease in Infants and Preschool Children with Cystic Fibrosis. What Have We Learned and What Should We Do about It? Am. J. Respir. Crit. Care Med. 2017. 195(12). P. 1567-1575. DOI: 10.1164/rccm.201606-1107CI.
8. Кондратенко О.В., Лямин А.В., Жестков А.В. Структура и антибиотикорезистентность микрофлоры, выделенной из нижних дыхательных путей у пациентов с муковисцидозом в г. Самаре. Практическая медицина. 2012. № 1(56). С. 85-88.
9. Шабалова Л.А., Поликарпова С.В., Пивкина Н.В. и др. Опыт применения колицистиметата натрия (колистина) при синегнойной инфекции у детей с муковисцидозом. Педиатрия. Журнал им. Г.Н. Сперанского. 2016. № 6. С. 85-88.
10. Абатуров А.Е., Крючко Т.А., Пода О.А., Никулина А.А. Синегнойная инфекция у детей: Монография. Хмельницький: ФЛП Сторожук, 2017. 224 с.
11. Горбунов В.А., Пугач В.В., Шишторенок Ю.А. и др. Микробиологическая характеристика возбудителей респираторных инфекций, выявленных у пациентов с муковисцидозом на территории Республики Беларусь. Иммунопатология, аллергология, инфектология. 2018. № 1. С. 56-61.
12. Чернуха М.Ю., Аветисян Л.Р., Шагинян И.А. и др. Фенотипические и генотипические особенности штаммов бактерий *Burkholderia cepacia* complex, выделенных от больных муковисци-

дозом. *Педиатрия. Журнал им. Г.Н. Сперанского*. 2014. № 93(4). С. 24-31.

13. Афанасьева М.В., Красовский С.А., Амелина Е.Л. и др. Выживаемость взрослых больных муковисцидозом с хронической инфекцией респираторного тракта, обусловленной микроорганизмами *Burkholderia ceracia complex*. *Практическая пульмонология*. 2018. № 1. С. 60-64.

14. *European Cystic Fibrosis Society Patient Registry 2017. Annual Data Report. Ver. 1. 2019. URL: www.ecfs.eu. Accessed: 2020, January 27.*

15. Леженко Г.О., Абатуров О.Е., Пащикова О.Е. та ін. Патогенетичне значення антимікробних пептидів у реалізації антибактеріального захисту у дітей, хворих на муковісцидоз. *Здоровье ребенка*. 2013. № 3(46). С. 44-49.

16. Шагинян И.А., Чернуха М.Ю., Аветисян Л.Р. и др. Эпидемиологические особенности хронической инфекции легких у больных муковисцидозом. *Эпидемиология и вакцинопрофилактика*. 2017. № 6(97). С. 5-13.

17. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Муковісцидоз»: Наказ МОЗ України № 723 від 15.07.2016 р. Київ: МОЗ України, 2016.

18. *Cystic Fibrosis Foundation, Patient Registry 2018 Annual Data Report, Cystic Fibrosis Foundation, Bethesda, Md, USA, 2019. URL: www.cff.org. Accessed: 2020, January 30.*

19. *Canadian Cystic Fibrosis Patient Data Registry Report 2018. Published: December 2019. URL: www.cysticfibrosis.ca. Accessed 2020, January 30.*

20. Бурова Л.М., Бурова Є.Д. Антибіотикочутливість клінічних ізолятів *Pseudomonas aeruginosa*. *Інфекційні хвороби*. № 3(85). 2016. С. 74-77.

21. Aktaş Z., Satana D., Kayacan C. et al. Antibiotic susceptibility rates and beta-lactam resistance mechanisms of *Pseudomonas aeruginosa* strains. *Mikrobiyol. Bul.* 2012. 3(46). P. 386-397.

22. Іщенко О.В., Юхименко А.О., Кошова І.П., Ільченко С.І., Степанський Д.О. Біоплівкоутворюючі властивості клінічних ізолятів *Pseudomonas aeruginosa*, виділених від дітей хворих на муковісцидоз, та можливості впливу *Bacillus subtilis* на них *in vitro*. *Морфологія*. 2019. Т. 13. № 3. С. 40-47.

Отримано/Received 05.01.2020

Рецензовано/Revised 17.01.2020

Прийнято до друку/Accepted 23.01.2020 ■

Information about authors

S.I. Ilchenko, MD, PhD, Professor, Head of the Department of propaedeutics of children diseases, State Institution "Dnipropetrovsk Medical Academy of the Ministry of Health of Ukraine", Dnipro, Ukraine; e-mail: ilchensv@gmail.com; ORCID id: <https://orcid.org/0000-0002-8052-8678>

A.O. Fialkovska, MD, PhD, Associate Professor at the Department of Propedeutics of Pediatric Diseases, State Institution "Dnipropetrovsk Medical Academy of the Ministry of Health of Ukraine"; e-mail: fialkovskaja.a@gmail.com; ORCID id: <https://orcid.org/0000-0001-6004-8418>

K.V. Skriabina, MD, Assistant at the Department of Propedeutics of Pediatric Diseases, State Institution "Dnipropetrovsk Medical Academy of the Ministry of Health of Ukraine"; e-mail: k.v.skriabina@gmail.com; ORCID id: <https://orcid.org/0000-0002-9792-6269>

Ильченко С.И., Фиалковская А.А., Скрыбина Е.В.

ГУ «Днепропетровская медицинская академия МЗ Украины», г. Днепр, Украина

Анализ структуры и антибиотикорезистентности этиологически значимых возбудителей хронической инфекции нижних дыхательных путей у детей с муковисцидозом, проживающих в г. Днепре

Резюме. Актуальность. Хроническое инфекционное воспаление нижних дыхательных путей, которое формируется на основе генетического дефекта уже в первые годы жизни, является ключевым фактором у больных муковисцидозом (МВ) и определяет прогноз заболевания. Спектр микроорганизмов, которые идентифицируются в нижних дыхательных путях, является весьма специфическим для МВ, но существуют динамические изменения, региональные различия по фенотипам и чувствительности к антибиотикам.

Цель исследования — мониторинг результатов микробиологического исследования мокроты детей г. Днепра, больных МВ, для определения особенностей местного профиля возбудителей, их чувствительности к антибиотикам и изменений спектра за период с 2008 по 2019 год. **Материалы и методы.** Обследованы 37 детей с МВ в возрасте от 1 до 18 лет. Всем больным МВ было проведено микробиологическое исследование мокроты с определением видовой принадлежности выделенных штаммов бактерий и чувствительности к антибиотикам. Также проанализированы 1257 результатов микробиологического исследования мокроты больных МВ — жителей Днепропетровской области за 2008–2018 годы. **Результаты.** Выявлено, что за последние 10 лет в структуре этиологически значимых патогенов хронической инфекции нижних дыхательных путей у детей с муковисцидозом наблюдается постепенное увеличение доли

Staphylococcus aureus и *Pseudomonas aeruginosa* при уменьшении распространенности *Haemophilus influenzae*. Установлено, что большинство выделенных штаммов *Staphylococcus aureus* были резистентными к действию незащищенных аминопенициллинов, карбоксипенициллинов, цефалоспоринов I и II поколений. Мукоидные штаммы *Pseudomonas aeruginosa* характеризовались достаточно высоким уровнем антибиотикорезистентности к защищенным цефалоспорином III и IV поколений, фторхинолонам. **Выводы.** За период наблюдения с 2008 по 2019 год видовой состав микробиоты дыхательных путей у детей с МВ в г. Днепре не изменился, однако существенно изменилось соотношение высеваемых микроорганизмов. *Staphylococcus aureus* и *Pseudomonas aeruginosa* остаются ведущими патогенами инфекций нижних дыхательных путей у больных МВ, однако отмечается рост резистентности указанных патогенов к современным антибактериальным препаратам. Определение уровня резистентности микроорганизмов у конкретного больного способствует адекватному подбору антибактериальных препаратов для лечения обострений хронической бронхолегочной инфекции в соответствии с разработанными протоколами лечения и препятствует селекции устойчивых штаммов микроорганизмов.

Ключевые слова: антибиотикорезистентность; муковисцидоз; микробиота нижних дыхательных путей

S.I. Ilichenko, A.O. Flalkovska, K.V. Skriabina

State Institution "Dnipropetrovsk Medical Academy of the Ministry of Health of Ukraine", Dnipro, Ukraine

Analysis of the structure and antibiotic resistance of etiologically significant pathogens of chronic lower respiratory tract infection in children with cystic fibrosis living in Dnipro

Abstract. Background. Chronic infectious inflammation of the lower respiratory tract, which is formed on the basis of a genetic defect in the first years of life, is a key factor in patients with cystic fibrosis (CF) and determines the prognosis of the disease. The spectrum of microorganisms that are identified from the lower respiratory tract is very specific for CF, but there are dynamic changes, regional differences in phenotypes and sensitivity to antibiotics. The purpose of the study was to monitor the results of a microbiological study of sputum in children from Dnipro with CF, to determine the characteristics of the local profile of pathogens, their sensitivity to antibiotics and spectrum changes for the period from 2008 to 2019. **Materials and methods.** The study involved 37 children with CF aged 1 to 18 years. All patients with CF underwent a microbiological examination of sputum with a determination of the species of the isolated bacterial strains and sensitivity to antibiotics. There were also analyzed 1257 results of a microbiological study of sputum in patients with CF — residents of the Dnipropetrovsk region for 2008–2018. **Results.** It has been revealed that over the past 10 years in the structure of etiologically significant pathogens of chronic lower respiratory tract infection in children with CF, a gradual increase in the share of *Staphylococcus aureus* and *Pseudomonas aeruginosa* has been observed with a decrease in

the prevalence of *Haemophilus influenzae*. *Candida albicans* and *Aspergillus fumigatus* were sown more often than other fungi. It was established that most of the isolated strains of *Staphylococcus aureus* were resistant to unprotected aminopenicillins, carboxypenicillins, first- and second-generation cephalosporins. The mucoid strains of *Pseudomonas aeruginosa* were characterized by a fairly high level of antibiotic resistance to protected third- and fourth-generation cephalosporins, fluoroquinolones. **Conclusions.** For the observation period from 2008 to 2019, the species composition of the microbiota of the respiratory tract in children with CF in Dnipro did not change, but the ratio of microorganisms sown was significantly changed. *Staphylococcus aureus* and *Pseudomonas aeruginosa* remain the leading pathogens of lower respiratory tract infections in patients with CF; however, an increase in the resistance of these pathogens to modern antibacterial drugs is noted. Determining the level of resistance of microorganisms in a particular patient contributes to the adequate selection of antibacterial drugs for the treatment of exacerbations of chronic bronchopulmonary infection in accordance with the developed treatment protocols and prevents the selection of resistant strains of microorganisms.

Keywords: antibiotic resistance; cystic fibrosis; microbiota of the lower respiratory tract